

12. Стригунова Д.П. Соотношение «услуга» и «обслуживание» в сфере туризма [Электронный ресурс] / Д.П. Стригунова // Современное право. – 2005. – № 4. – Режим доступа: http://www.juristlib.ru/book_3581.html.

УДК 351.74: 347 (477)

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Шишка Н.В., ад'юнкт

Харківський національний університет внутрішніх справ

В статті робиться аналіз законодавчого розуміння органів внутрішніх справ України шляхом застосування системного підходу. На основі аналізу автор дає власне визначення органів внутрішніх справ як цивільно-правової категорії.

Ключові слова: юридична особа; відокремлений підрозділ юридичної особи; органи внутрішніх справ України; Міністерство внутрішніх справ України.

Шишка Н.В. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ПОНИМАНИЮ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КАК ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ КАТЕГОРИИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

В статье делается анализ законодательного понимания органов внутренних дел Украины путем применения системного подхода. На основе анализа автор дает собственное определение органов внутренних дел как гражданско-правовой категории.

Ключевые слова: юридическое лицо; обособленное подразделение юридического лица; органы внутренних дел Украины; Министерство внутренних дел Украины.

Shishka N.V. APPROACH OF SYSTEMS TO UNDERSTANDING OF ORGANS OF INTERNAL AFFAIRS AS CIVIL LEGAL CATEGORY ON LEGISLATION OF UKRAINE / Kharkiv national university of internal affairs, Ukraine

The article analyzes the legal understanding of internal affairs agency of Ukraine through a systematic approach. Based on the analysis of Art. 106 and Art. 114 of the Constitution of Ukraine, art. 5 and Art. 42 of the Law of Ukraine "On Cabinet of Ministers of Ukraine", Articles 5, 8 and 13 of the Law of Ukraine "On central authorities executive", Articles 2, 7 and 9 of the Law of Ukraine "On Militia", Art. 1 and Art. 2 of the Law of Ukraine "On general structure and abundance of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine", Art. 27 of the Law of Ukraine "On Higher Education", Art. 8 Law of Ukraine "On Scientific and Science and technology Activities", Art. 16 of the Law of Ukraine "Fundamental Principles of the Health Care Legislation of Ukraine", Art. 1 and Art. 10 of the draft Law of Ukraine of 14.01.2008 "On Internal Affairs Agencies of Ukraine", paragraph 3 and Annex № 6 Decree of the President of Ukraine of 19 December 2000 № 1346/2000 "On the symbolism of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine", Part 4 and Part 11 of the Decree of the President of Ukraine dated April 6, 2011 № 383/2011 "On approval stipulations of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine," Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine № 499 from 31.12.2007 "On regulating the structure and conditions of pay of servicemen of internal affairs agencies" and the considering based system of MIA of Ukraine author concludes that the legislator has a sundry legal approach to understanding the Internal Affairs Agencies of Ukraine. In this it is understood that different perception category Internal Affairs Agencies Ukraine depend on the type of relationship to which they applies.

From this premise author gives his own definition of the Interior Affairs Agencies as a legal civil category, which is defined as a system of interconnected agencies, created the state of Ukraine and subdivisions that created the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, who are part of the system latter, united into one whole, in order to perform administrative, preventive, operational search, criminal procedure, and protect (on contract basis) function. It should be noted that the system of Internal Affairs Agencies of Ukraine is not a simple sum of its component parts, in the which includes the Internal Affairs Agencies, and unified whole, a sum-total, in which the interaction of individual parts creates new properties of the all system. Each part of the system sufficiently differentiated and performs its function.

Key words: juridic person, separate subdivision of a juridical person, the Internal Affairs Agencies of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine1.

1 В статті робиться аналіз законодавчого розуміння органів внутрішніх справ України шляхом застосування системного підходу. На основі аналізу ст.106 та ст.114 Конституції України, ст.5 та ст.42 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», статей 5, 8 та 13 Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», статей 2, 7 та 9 Закону України «Про міліцію», ст.1 та ст.2 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства

На протязі всього становлення нашої суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави структура ОВС України мала певні свої корективи, тобто певні органи (наприклад, державна пожежна охорона, відділ державного нагляду за охороною праці [1; 2]), які то входили до структури МВС України, як ОВС, то шляхом реорганізації підпорядковувались до іншого центрального органу виконавчої влади. Такі корективи змінювали розуміння й самої категорії ОВС. Тому законодавчої та доктринальної єдності у цьому питанні поки що не існує, оскільки головною перешкодою тут є відсутність єдиного законодавчого розуміння ОВС України, як адміністративно-правової категорії, навіть в супереч тому, що чинне законодавство використовує такі слово-сполучники, як: «органи внутрішніх справ», «працівники органів внутрішніх справ».

Проблемами та прикладними завданнями структуризації ОВС, з тих чи інших питань, займалися не так вже і багато вчених-цивілістів Росії (А.П. Горелик [3; 4], Р.М. Шалайкін [5], О.Ю. Ручкін [6], М.Ю. Семенюта [7], С.С. Конюхов [8], В.Ю. Жаднов [9], Ю.О. Ступницька [10]) та України (Л.О. Бондаренко [11], І.С. Ніжинська [12]). Проте ОВС, як об'єкт категоріального дослідження під кутом цивільного сприйняття, досі не отримав належної уваги. Переважно таким питанням переймалися лише вчені-адміністративісти (Л.В. Борець [13], С.М. Гусаров [14], І.І. Дзюба [15], І.В. Фелик [16], Ю.Д. Кунев [17], І.В. Зозуля [18], О.М. Окопник [19], А.І. Камінський [20] тощо) – як адміністративно-правовою категорією. Слід не оминати й те, що розуміння ОВС має інтерес й у інших галузях права, наприклад в теоретичних (І.В. Бондаренко [21], О.В. Тюріна [22], І.О. Коваленко [23], А.Г. Головка [24]); конституційному та муніципальному праві (Е.В. Кулаг [25], Ф.Ф. Салім'янов [26]); в сфері організації правоохоронної діяльності (О.В. Ольшевський [27]). Це зумовлено тим, що юридична особа публічного права переважно має адміністративно-правовий характер, але поряд з цим, ОВС розглядаються в науковій літературі з позицій кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права, теорії права, конституційного права.

Цивільна правосуб'єктність такої особи має додатковий характер, оскільки вона підпорядкована забезпеченню основної мети задля чого така особа, власне, створюється. Аналіз змістовної частини досліджень, що здійснювались цими вченими зумовлює нас до висновку, що питання змісту ОВС розглядалось або у адміністративно-правовому аспекті, або це питання зовсім оминалось. При цьому ми приходимо до висновку, що в залежності від виду відносин (цивільних, адміністративних, трудових, кримінальних тощо) змістовна будова ОВС України має свої відмінності. Нас в цій роботі буде цікавити лише цивільно-правова.

Мета статті – встановити законодавче сприйняття ОВС як цивільно-правової категорії.

Об'єктом дослідження є ОВС як правова категорія та зокрема учасники цивільно-правових відносин, а предметом – положення актів чинного законодавства та їх застосування на практиці, доктринальні положення про правові категорії.

Підтвердженням різного модельного підходу до розуміння ОВС України в актах чинного законодавства є:

внутрішніх справ України», ст.27 Закону України «Про вищу освіту», ст.8 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», ст.16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст.1 та ст.10 Проекту Закону України від 14.01.2008 р. «Про органи внутрішніх справ України», п.3 та додатку № 6 Указу Президента України від 19 грудня 2000 року № 1346/2000 «Про символіку органів Міністерства внутрішніх справ України», ч.4 та ч.11 Указу Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 «Про затвердження Положення про Міністерства внутрішніх справ України», Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 499 від 31.12.2007 «Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ» та з урахуванням системи МВС України автор робить висновок, що законодавець має різний модельний підхід до розуміння ОВС України. При цьому різне сприйняття категорії ОВС України залежить від виду відносин, до яких вона застосовується.

З цієї посилки автор дає власне визначення органів внутрішніх справ як цивільно-правової категорії, під яким розуміється система взаємопов'язаних між собою установ, що створенні державою Україною та відокремлених підрозділів, що створені Міністерством внутрішніх справ України, які входять до системи останнього, об'єднані в одне ціле, з метою виконання адміністративної, профілактичної, оперативної-розшукової, кримінально-процесуальної, виконавчої та охоронної (на договірних засадах) функції. Необхідно відзначити, що система МВС України є не простою сумою складових її частин, до якої входить ОВС, а єдиним цілим, сукупністю, в якій взаємодія окремих частин утворює нові властивості всієї системи. Кожна частина системи достатньо диференційована і виконує свої функції.

- Закон України «Про міліцію» [28], де з аналізу статей 2, 7 та 9 можна зробити висновок, що до структури ОВС України входить міліція та інші органи, які є складовою структури МВС України, мають у своєму штаті інших працівників органів внутрішніх справ (атестованих працівників), але які, на відміну від міліції, не наділені адміністративною, профілактичною, оперативно-розшуковою, кримінально-процесуальною, виконавчою та охоронною функціями, якщо тільки вони не залучаються до виконання завдань по охороні громадського порядку, громадської безпеки і боротьбі із злочинністю в порядку, встановленому законом. Отже на цих (працівників органів внутрішніх справ) в порядку та у випадках встановленому законом поширюється правове становище працівника міліції щодо завдань, принципів діяльності, прав та обов'язків міліції;
- Закон України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» [29]. Зазначений закон не надає натяку на структуру ОВС України, але єдине що він чітко визначає (ст.2) – це те, що внутрішні війська МВС України не є ОВС України, на відміну від Закону України «Про міліцію», де ст.9 встановлює, що військовослужбовці внутрішніх військ є інші працівники органів внутрішніх справ;
- Указ Президента України від 19 грудня 2000 року № 1346/2000 «Про символіку органів Міністерства внутрішніх справ України» [30], де з п.3 та додатку № 6 вбачається, що структура МВС України, у відносинах щодо використання геральдичного знака та власного прапору, складається з ОВС України, стройових підрозділів та вищих навчальних закладів МВС України. Тобто на відміну від Закону України «Про міліцію», де вищі навчальні заклади МВС України вважаються ОВС України, зазначений Указ, останніх не відносить до таких. При цьому, до ОВС України, за цим Указом, відносяться лише територіальні органи міністерства;
- Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 «Про затвердження Положення про Міністерства внутрішніх справ України» [31] (далі – Положення про МВС України), де у п.5 ч.4 Положення, до ОВС України відносяться лише головні управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, районних, районних в містах, міських управлінь (відділів), лінійних управлінь (відділів). Тобто, як зазначає Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» [32] у ст.8 та ст.13, – це є територіальні органи міністерства;
- Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 499 від 31.12.2007 «Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ» [33]. Аналіз цього нормативно-правового акту нашою групою доводить висновок, що до ОВС України відносяться практично всі структурні підрозділи МВС України, навіть і ті, які у своєму штаті не мають працівників органів внутрішніх справ України. Наприклад Державна міграційна служба України, медичні установи МВС тощо;
- Конституція України (п.15 ч.1 ст.106 та ч.5 ст.114) [34], Закон України «Про Кабінет Міністрів України» (ч.2 ст.5 та абз.3 п.2 ч.1 ст.42) [35], Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» (ч.1 ст.5, п.7, 9 та 12 ч.2 ст.8 та ч.1 ст.13) [32], Положення про МВС України (п.79 ч.4 та п.11-12 ч.11) [31], Закон України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» (ст.1) [29], Закон України «Про вищу освіту» (абз.1 та абз.2 ч.1 ст.27) [36], Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (ч.2 ст.8) [37], Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст.16) [38], які стосуються порядку утворення, реорганізації та ліквідації органів та підрозділів МВС України, надають підстави для того, що органи внутрішніх справ – департаменти, територіальні органи Міністерства внутрішніх справ України та інші органи й підрозділи, які наділені владними повноваженнями згідно закону та мають статус юридичної особи публічного права та ні². При цьому до системи МВС України відносяться: структурні підрозділи (наприклад, територіальні органи міністерства) – безпосередньо

² Мова йде про органи внутрішніх справ (п.12 ч.11 Положення про МВС України) та територіальні органи міністерства (п.9 ч.2 ст.8 та абз.2 ч.1 ст.13 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади») як структурні підрозділи апарату Міністерства, що не мають статусу юридичної особи, але при цьому вони наділені функціями та завданнями міліції згідно закону.

органи внутрішніх справ; установи, що підпорядковані МВС України (наприклад, вищі навчальні заклади МВС України, Внутрішні війська МВС України); організації, що належать до сфери управління МВС України (наприклад, ДП пансіонат «Дружба» (ЄДРПОУ: 20668317); організації, що координуються міністром (наприклад, Державна міграційна служба України). У такому ракурсі вони є учасниками цивільних правовідносин, а як особи (ч.1 ст.2 ЦК), як частина держави, АРК, органів місцевого самоврядування (ч.2 ст.2 ЦК, як структурні підрозділи юридичної особи (ст.95 ЦК);

- Проект Закону України від 14.01.2008 р. «Про органи внутрішніх справ України» [39], що поданий на розгляд до Верховної Ради України народним депутатом України Москалем Г.Г., де у ст.1 та ст.10 надає визначення ОВС України. ОВС України, відповідно до ст.1 є єдина система органів державної влади, що підпорядковуються Міністру внутрішніх справ України, на які Конституцією України і законами України покладені функції забезпечення правопорядку, громадської безпеки, цивільного захисту населення, охорони державного кордону та контролю за окремими сферами соціальної організації суспільства. При цьому структура ОВС України складається з: МВС України; територіальних органів внутрішніх справ України; органів внутрішніх справ на транспорті; навчальних та науково-дослідних закладів і установ.

Отже, як бачимо законодавець має різний модельний підхід до розуміння ОВС України, а отже можемо припустити три гіпотези:

- 1) перша полягає у тому, що законодавець є не досить послідовним стосовно такої категорії та має суперечні уявлення щодо структури та системи, а отже і змісту ОВС України;
- 2) друга гіпотеза полягає у тому, що поняття ОВС України мають збірний характер;
- 3) третя гіпотеза полягає у тому, що законодавець, в залежності від виду відносин, по різному сприймає категорію ОВС України, як наприклад це робить стосовно до категорії «членів сім'ї», оскільки у сімейних, цивільних, житлових, адміністративних та інших відносинах така категорія має своє власне змістове навантаження, а отже не має універсального характеру. На це звертає увагу рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 № 5-рп/99 «Справа про офіційне тлумачення терміна "член сім'ї» [40].

Щодо першої гіпотези, то ми маємо надію що законодавець не міг припуститися таких масштабних законодавчих помилок, а різне розуміння ОВС є лише законодавчою необхідністю чи підходом до відносин, де універсальність такого правового явища є неможливим, оскільки це лише сприятиме дисбалансу у праві в цілому. Принаймні тут йдеться про системний підхід до ОВС, який склався історично і враховує фактор єдино начальства у цих органах.

Друга гіпотеза, на наш погляд, може спричинити протиріччя, як у праві взагалі, так і в окремих відносинах, – зокрема. Збірний характер категорії «ОВС» вважаємо може бути використаний у науці права, але не може застосовуватися у правозастосовній діяльності, а отже бути емпіричною базою чинного законодавства.

За таких обставин третя гіпотеза є найбільш прийнятною для демократичної, соціальної та правової держави та є оптимальним шляхом для врегулювання різних за своєю суттю відносин (цивільних, адміністративних, трудових, кримінальних тощо). Принаймні вона узгоджується із тими за засадами регулювання цивільних правовідносин, які передбачені у ст.3 ЦК та методом регулювання, що відображений у ст.1 ЦК України.

Отже, органи внутрішніх справ як цивільно-правова категорія – це система взаємопов'язаних між собою установ, що створенні державою Україна та відокремлених підрозділів, що створені Міністерством внутрішніх справ України, які входять до системи останнього³, об'єднані в одне ціле, з метою виконання адміністративної, профілактичної, оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної, виконавчої та охоронної (на договірних засадах) функції, проте зберігають певну автономію при вступі у приватні відносини. Необхідно відзначити, що система МВС України є не простою сумою складових її частин, до якої входить ОВС, а єдиним

³ Тобто до системи МВС України.

цілим, сукупністю, в якій взаємодія окремих частин утворює нові властивості всієї системи. Кожна частина системи достатньо диференційована і виконує свої функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Структура Міністерства внутрішніх справ України (станом на 17.09.2008 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: веб-сайт Український мілітарний портал // <http://mil.in.ua/mvs/struktura-mvs>
2. Структура Міністерства внутрішніх справ України (станом на 01.07.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: веб-сайт МВС України // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/524421>
3. Горелик А.П. Гражданско-правовой режим имущества учреждений МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Анатолий Павлович Горелик. – М., 2004. – 188 с.
4. Горелик А.П. Юридические лица системы МВД России (О критериях, определяющих правовой статус организаций / Горелик А.П. // Закон и право. – 2003. – № 7. – С. 35-36.
5. Шалайкин Р.Н. Правовое положение учреждений в системе МВД РФ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Руслан Николаевич Шалайкин. – С.-Пб., 2001. – 176 с.
6. Ручкин О.Ю. Организационно-правовые аспекты участия органов внутренних дел Российской Федерации в договорных обязательствах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Олег Юрьевич Ручкин. – М., 1997. – 188 с.
7. Семенюта М.Ю. Функциональное назначение имущества, используемого в системе МВД, и его правовой режим: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Семенюта Мария Юрьевна. – С.-Пб., 2010. – 191 с.
8. Конюхов С.С. Гражданско-правовые аспекты финансово-хозяйственной деятельности учреждений МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Конюхов Станислав Сергеевич. – С.-Пб., 2006. – 147 с.
9. Жаднов В.Ю. Юридическая личность МВД, ГУВД, УВД субъектов Российской Федерации и РУОП МВД России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03, 12.00.13 / Жаднов Валерий Юрьевич. – М., 1997. – 209 с.
10. Ступницкая Ю.А. Имущественная ответственность органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ступницкая Юлия Александровна. – М., 2007. – 160 с.
11. Бондаренко Л.О. Участь юридичних осіб системи МВС України у цивільно-правових відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Бондаренко Леонід Олександрович. – К., 2010. – 198 с.
12. Ніжинська І.С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ірина Сергіївна Ніжинська. – К., 2003. – 191 с.
13. Борець Л.В. Правове регулювання відомчого фінансового контролю в системі МВС України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Борець Лариса Василівна. – К., 2004. – 217 с.
14. Гусаров С.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Сергій Миколайович Гусаров. – К., 2009. – 438 с.
15. Дзюба І.І. Адміністративно-правові засади діяльності Міністерства внутрішніх справ як центрального органу виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ігор Ігорович Дзюба. – Х., 2010. – 209 с.
16. Фелик В.І. Реформування служб органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративну діяльність: дис... канд. юрид. наук / В.І. Фелик. – К., 2003. – с. 221
17. Кунев Ю.Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління: дис... канд. юрид. наук / Юрій Дем'янович Кунев. – Х., 2001. – 227 с.

18. Зозуля І.В. Теорія і практика реформування системи органів МВС України: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Ігор Вікторович Зозуля. – Д., 2011. – 470 с.
19. Окопник О.М. Органи внутрішніх справ в організаційно-правовому механізмі реалізації виконавчої влади в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.М. Окопник. – Х., 2007. – 179 с.
20. Камінський А.І. Становлення місцевої міліції в умовах реформування органів внутрішніх справ України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Андрій Іванович Камінський. – К., 2008. – 232 с.
21. Бондаренко І.В. Органи внутрішніх справ в системах правоохоронних органів України, Російської Федерації та інших зарубіжних країн: теоретичні аспекти: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Бондаренко Ігор Володимирович. – К., 2004. – 253 с.
22. Тюріна О.В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження): дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тюріна Оксана Володимирівна. – К., 2001. – 184 с.
23. Коваленко І.А. Система органів внутрішніх дел Росії в механізмі російського государства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Коваленко Ігорь Александрович – М., 2005. – 191 с.
24. Головкин А.Г. Взаимодействие органов внутренних дел с другими субъектами правоохранительной системы в сфере обеспечения прав и свобод граждан. (Вопросы теории): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Андрей Григорьевич Головкин. – Ростов-на-Дону, 1999. – 232 с.
25. Кулага Е.В. Конституційні засади розвитку системи органів внутрішніх справ України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Кулага Еліна Вікторівна. – К., 2005. – 199 с.
26. Салимьянов Ф.Ф. Система органов внутренних дел современной России (конституционно-правовые проблемы теории, методологии, практики): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 / Салимьянов Флорид Флюрович. – С.-Пб., 2002. – 374 с.
27. Ольшевский А.В. Механизм совершенствования системы управления органами внутренних дел (Организационно-правовые вопросы): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Александр Владимирович Ольшевский. – М., 2004. – 255 с.
28. Про міліцію. Закон України № 565-ХІІ від 20.12.1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.8.58&nobreak=1>
29. Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України: Закон України № 2925-ІІІ від 10.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?nobreak=1&uid=1087.898.5>
30. Про символіку органів Міністерства внутрішніх справ України. Указ Президента України № 1346/2000 від 19 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1346/2000>
31. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Указ Президента України № 383/2011 від 06.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1196.1372.2&nobreak=1>
32. Про центральні органи виконавчої влади. Закон України № 23166-VI від 17.03.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1146.779.3&nobreak=1>
33. Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ. Наказ МВС України № 499 від

- 31.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1150.217.7&nobreak=1>
34. Конституція України. Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1013.3.8&nobreak=1>
35. Про Кабінет Міністрів України. Закон України № 2591-VI від 07.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1146.607.11&nobreak=1>
36. Про вищу освіту. Закон України № 2984-III від 17.01.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.926.18&nobreak=1>
37. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України № 1977-XII від 13.12.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.69.38&nobreak=1>
38. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України № 2801-XII від 19.11.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.165.34&nobreak=1>
39. Про органи внутрішніх справ України. Проект Закону від 14.01.2008 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Веб-сайт Верховної Ради України // <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=31401&pf35401=115146>
40. Справа про офіційне тлумачення терміна "член сім'ї". Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/99 від 03.06.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>